

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE EĞİTİM SİSTEMİNDE MODERNLEŞME ÇABALARI: KIZLARIN EĞİTİMİ VE BURSA İNAS RÜŞDİYE MEKTEBİ

*Sadettin EĞRİ**

ÖZET

II. Mahmud devrinde sıbyan okullarının yetersizliği konusunda tartışmaların artması üzerine ortaokul özelliğinde olması düşünülen “rüşdiye” mektepleri açılmaya başlandı. Çocukların ergenlik çağına kadar bu okullarda okutulması düşünüldüğünden bu mekteplere önce “sınıf-ı sâni” adı verilmek istenmiş, sonrasında ise “rüşdiye” adı bizzat padişah tarafından verilmiştir. İlk rüşdiye mektebi 1838 tarihinde açılmıştır. 1867’ye kadar rüşdiye mekteplerinde sadece Müslüman öğrenciler okurken, bu tarihten sonra Türkçe sınavını başarıyla geçen Osmanlı tebasından her öğrenci mektebe kabul edilmeye başlanmıştır. 1869 tarihinden itibaren yayımlanan Nizamnâme ile “Mekâtib-i Rüşdiye”ler hakkında temel kararlar alınmıştır. 1876’dan evvel Osmanlı’da 423 rüşdiye, 20.000’e yakın talebe mevcuttur. Bursa Rüşdiye Mektebi inşaatı bittikten sonra gerekli sayıda öğretmen atamasının yapılması ile 1860 yılında açılmıştır. 1875 tarihinde Hudâvendigâr Vilâyeti’nde 25 rüşdiye mektebi, 1081 öğrenci bulunmaktadır. II. Abdülhamid döneminde rüşdiye mektepleri ile ilgili düzenlemeler yapılmaya devam edilmiştir. 1879 yılında maârif merkez teşkilatı yeniden düzenlenmiş ve Maârif Nezâreti bünyesinde bir “Mekâtib-i Rüşdiye Dâiresi” kurulmuştur. Bu gelişmelere paralel olarak II. Abdülhamid döneminde Bursa’da erkek rüşdiyelerinin dışında bir kız rüşdiyesi açılmıştır. Önceleri bir evi kiralanarak eğitim veren bu okul, daha sonraları bugünkü Bursa Mahkeme Hamamı civarında inşa edilen binada hizmet vermeye başlamıştır. 1911’de Mal Hatun İnas Mektebi adıyla anılan okul, sonraki

* Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.
Bu makale, “13. International Congress of Ottoman Social and Economic History-İspanya 2013”de sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

yıllarda değişik adlarla tanımlanmış ve bugünkü Kız Lisesi'nin nüvesini oluşturmuştur. 1899'da Bursa İnas Rüşdiyesi'nde 3 muallime, 20 kız öğrenci, 1 müstahdem vardı. 1893'den 1894'e devreden öğrenci sayısı 112, yeni kayıt 13, mektebi terk eden öğrenci sayısı 36, şehadetnâme alan öğrenci sayısı 8, öğretmen sayısı 5'tir.

Anahtar Kelimeler: Abdülhamid II, Bursa, İnas Rüşdiyesi, modernleşme, kızların eğitimi.

ABSTRACT

Girl's Education and Bursa İnas Rüşdiye School

With the increase of the debate on the insufficiency of primary schools in Mahmoud II reing, the opening of the "rüşdiye" schools, which were considered as secondary schools, started. Since it was thought to educate children in these schools until puberty, the name 'sınıf-ı sani' was considered to be given to these schools, but later the name 'rüşdiye' was given by the sultan himself. The first 'rüşdiye' was opened in 1838. Until 1867 only Muslim children had been educated in these schools, since then every person from Ottoman community who passed the Turkish exam successfully was started to be accepted. Since 1869, with the published Nizamname, key decisions had been made about "Mekâtib-i Rüşdiye". Before 1876, 423 rüşdiye and about 20.000 students had been available. After the completion of the construction of Bursa Rüşdiye Mektebi, with the assignment of required number of teachers, the school was opened in 1861. In 1875 in Hüdavendigâr Province, there were 25 rüşdiye schools and 1081 students. In Abdülhamid II period relevant regulations with rüşdiye school were continued. In 1879 the central organization of the Ministry of Education was re-arranged and "Mekâtib-i Rüşdiye Dâiresi" was established within the body of Ministry of Education. Parallel with these developments in Abdülhamid II period, a girl's school (rüşdiye) was opened along with the boy's school (rüşdiye) in Bursa. This school, which provided education in a rented house previously, started to provide service in a building which was built around today's Bursa Mahkeme Hamamı. The school, called Mal Hatun İnas Mektebi in 1911, was defined with different names in next the years and formed the core of today's Kız Lisesi. In 1899 at Bursa İnas Rüşdiyesi, there were 3 mistresses, 20 female students and 1 employee. The number of transferor students from 1893 to 1894 was 112, new register was 13, the number of students who left the school was 36, the number of students getting testimonial was 8 and the number of teachers was 5.

Key Words: Abdulhamid II, Bursa, İnas Rüşdiye, modernization, girl's education.

Giriş

Bir kentin kültür tarihi açısından etkili ve kalıcı olmasının farklı kıstasları vardır. O şehre ait mimari yapılar, yetiştirdiği ilim adamları ve sanatçılar, devlet yönetimindeki yeri ve önemi, tabii güzellikleri, ticari faaliyetleri, tarihi zenginlikleri ile eğitim kurumları bunlardan bazılarıdır. Şüphesiz Bursa Türk tarihi açısından da önemi büyük ve değerli bir kenttir. Kuruluş döneminde Bursa; ilk payitaht olmasının getirdiği özellik ile medreseleri, diğer eğitim kurumları ile o devirlerde yetişen ilim adamları bakımından Osmanlı Devleti'nin merkezidir.

Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyılın ikinci yarısına kadar, genel hatlarıyla farklı maksatlara yönelik faaliyet gösteren çeşitli eğitim kurumlarından söz edilebilir. Bunları şöyle özetleyebiliriz: İlkokul düzeyindeki “sıbyan” mektepleri Osmanlı toplumunun hemen hemen her köy ve kasabasına yayılmıştı. Bu mekteplere beş on yaşları arasındaki çocuklar kabul edilir, onlara din ve ahlâk öğretilirdi. Ancak sıbyan mekteplerinin esas gayesi, çocuklara Kur'an'ı yüzünden okumayı öğretmektir. Eğitim öğretim kurumlarının temelini teşkil eden ve dönemin yüksek öğretim kurumu olan “medreseler” ise mülkî ve askerî sahada toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek düzeyde ilim adamı yetiştirmek üzere oluşturulmuştu. Medreseler ve sıbyan mektepleri, devletin kontrolünden uzak, vakıf veya vakıflara bağlı olarak müstakil hareket edebilen öğretim müesseseleriydi.¹

Osmanlı Devleti'nin klasik dönemi içerisinde oluşturulmuş olan eğitim öğretim kurumları, kuruldukları dönemlerde süreklilik ve yenileşme açısından görevlerini yerine getirmiş olsalar da 17. yüzyıldan itibaren bu özelliklerini kaybetmişler; toplumda yenileşmeyi temin edecek esas görevlerini yapamaz olmuşlardır.

Maârif-i Umûmiye Nezâreti, Ekim 1869 (Cemâziyelâhir 1286) tarihinde eğitimi bir bütün olarak düzenlemek amacı ile toplanmış ve “Dâire-i İdare” ve “Dâire-i İlmiye” isminde iki dâireden oluşan Meclis-i Kebir-i Maârif'i oluşturmuştur. “1869 Nizâmname” adı verilen bu yönetmelik maârif teşkilatı ve mektepler hakkında bir takım tedbirler

¹ Klasik dönem eğitim faaliyetleri için bk. İsmail Girgin, *20.Y.Y. Başlarında Bursa'da Eğitim-Öğretim Faaliyetleri* (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011; Mefail Hızlı, “Osmanlı Sıbyan Mektepleri”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Ed. Güler Eren, C. V, Ankara, 1999, s. 207-217; Abdülkadir Özcan, “Tanzimat Döneminde Öğretmen Yetiştirme Meselesi”, *150. Yılında Tanzimat*, Ankara 1992, s. 442; İhsan Sungu, “Tevhidi Tedrisat”, *Belleten*, C. II, sayı: 7-8, Ankara, TTK, 1938, s. 398; Yahya Akyüz, *Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri (1848-1940)*, Ankara, 1978.

alıyordu. Nizâmnâmeye göre mevcut okullar “umûmî ve husûsî” (genel ve özel) okullar olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Genel okullar; ilköğretim okullarını meydana getiren Sıbyan Mektepleri, ortaöğretim okullarını oluşturan Rüşdiye, İdâdî ve Sultaniler, yükseköğretimi oluşturan Dârümuallimîn, Dârümuallimât ve Darülfünûn’dan meydana geliyordu. Özel okullar ise Müslüman ve gayrimüslimlerin açacakları özel okulları kapsamaktaydı. Aynı zamanda Maârif Nezâreti, İstanbul’da bir Dârümuallimîn-i İbtidâi açılmasına, rüşdî mekteplerin İstanbul dışındaki vilâyetlerde de yaygınlaştırılmasına karar vermiştir.²

Sultan II. Abdülhamid döneminde edinilen tecrübeler ve duyulan ihtiyaçlara göre 1892’de yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu değişiklik yüksek öğretimin sağlam bir temele oturtulmasının ancak iyi bir ortaöğretimin sağlanmasıyla gerçekleşebileceğinin anlaşılması üzerine gerçekleştirilmiştir. Bu ihtiyaca göre 1892’de “Mekâtib-i Âliye Dâiresi” kaldırılarak yerine “Mekâtib-i İdâdiye Dâiresi” oluşturulmuştur. Ayrıca “Rumeli Vilâyetleri Maârif Müfettişliği” adıyla yeni bir memuriyet, teftiş heyeti kadrosuna alınmıştır. Yüksek ve özel mekteplerin işlerinin takibi ise Mekâtib-i Âliye ve Husûsiye Müfettişliği’ne bırakılmıştır.³

1869 yılında yayınlanan nizâmnâmeyle, her köy ve mahallede bir sıbyan mektebi, en az 500 ev bulunan kasabalarda rüşdiye, en az 1000 ev bulunan kasabalarda idâdî, her vilâyet merkezinde sultani, İstanbul’da uygun yerlerde kız rüşdiyeleri, kız ve erkek öğretmen okulları (Dârümuallimîn-Dârümuallimât) ile bir üniversite (Darülfünûn) kurulması planlanmıştı. Bu okullar oluşturulurken sıbyan mektepleri ve rüşdiyelerde hem Müslümanlar hem gayrimüslimler hem de kızlar için ayrı ayrı mektepler oluşturulacaktı. Sıbyan ve rüşdiye mektebi haricindeki okullar karma sistemde eğitim yapacaktı. Nizâmnâmede okullarda ders verecek öğretmenlerin Osmanlı vatandaşı olması, diplomalı olması gerektiği belirtiliyor ve öğretmenlerin yükselmelerinde kıdem ve liyakatin esas alınması öngörülerek öğretmenlerin bazı sosyal haklarına yer veriliyordu. Nizâmnâmeyle ayrıca öğretim giderlerinin karşılanabilmesi için “Maârif Sandıkları” oluşturuldu. Okulların inşası, tamir, tadilat işleri, araç gereç giderleriyle öğretmenlere ödenecek maaşlar için sandıkların ihtiyacı olan para devlet bütçesinden ayrılan ödenek, vakıf gelirleri, bağışlar, öğrencilerden alınan harçlardan oluşacaktı.⁴

² Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ankara, TTK, 1999, s. 91-94; Muamme Demirel, “Türk Eğitiminin Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri”, *Türkler*, C. XV, Ed. Salim Koca vd., Ankara, Semih Ofset, 2002, s. 44;

³ Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ankara, TTK, 1999, s. 34-35.

⁴ İsmail Girgin, *20.Y.Y. Başlarında Bursa’da Eğitim-Öğretim Faaliyetleri* (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011, s.30-33.

Bursa Rüşdiyeleri

Sultan II. Mahmut Devri'ne kadar mühendishanelere ve meslek okullarına girecek olan öğrenciler, eğitim öğretim kademelerinin birinci kısmı sayılan sıbyan mekteplerinde yetişmekte idi. Ancak bu dönemde eğitimde modernleşme hareketleri, sadece askerî alan ile sınırlı kaldığı için sıbyan mekteplerinde verilen eğitim yetersiz kalmaktaydı. İlköğretim düzeyindeki mekteplerin eğitim kalitesinin düşük olması sebebiyle bu mektepleri bitiren öğrencilerin bilgileri oldukça sınırlı idi. Bu sebepten dolayı askerî idâdilere öğrenci yetiştirmek⁵, sivil halkı okutup, devlet bürokrasisine memur yetiştirmek ve mevcut memurların bilgilerini arttırmak amacıyla⁶ sıbyan mekteplerinin üstünde ve “sınıf-ı sâni” derecesinde, 1838 senesinde açılan “Mekteb-i Maârif-i Adliye” ve 1839 senesinde bu mektebin diğer bir şubesi olarak açılan “Mekteb-i Ulûm-ı Edebiyye” ilk “mülkî rüşdiye” derecesinde kabul edilen mekteplerdir. Rüşdiyelere, 10-15 yaşları arasındaki ve sıbyan mekteplerinden diploma alan ya da bu derecede eğitim görmüş olan öğrenciler kabul edilmişlerdir. İlk açıldığında eğitim öğretim süresi 4 yıl olarak kararlaştırılmış, 21 Mart 1850'de Dârülmaârif'in açılmasıyla da 6 yıla çıkarılmış, 1863'te 5'e, 1869'da 4'e, son olarak 1892'de 3 yıla indirilmiştir. 1 Temmuz 1853 tarihinde alınan bir kararla rüşdiyeler, vilâyetlerde de açılmaya başlanmıştır. 1859 senesine gelindiğinde ise İstanbul'da ilk “kız rüşdiyesi” açılmıştır. Bunun yanında kızların eğitilmesi için rüşdiyelerin kızlara mahsus olanları açılmaya başlamış ve bu okullara bayan öğretmen yetiştirmek üzere 1870 yılında, Dârümuallimât açılmıştır. Kız rüşdiyeleri ise ilk üç senesi “ibtidâî” ve diğer üç senesi de “rüşdî” sınıflardan oluşmak üzere toplam altı senelik bir eğitim öğretimi içermiştir.⁷

Bu çalışmalar kapsamında, Bursa'da ilk rüştiye (ortaokul), Mahkeme Mahallesi'ndeki Mahkeme Hamamı karşısında inşa edilmişti. 1854'te askerî rüştiye olarak inşaatına başlanan okul, 17 Temmuz 1860 tarihinde (bugünkü Kız Lisesi'nin bulunduğu yerde) ulema, tekke şeyhleri ve vilâyet meclisi üyelerinin katılımıyla düzenlenen bir törenle açıldı. 1892'de Mekteb-i İdâdî-i

⁵ Mahmud Cevat İbnü's Şeyh Nâfi, *Maârif-i Umûmiye Nezâreti Târîhçe-i Teşkilât ve İcrââtı*, İstanbul 1338. Yeni harflerle 2. Baskı, aynı adla ve “XIX Asır Osmanlı Maârif Tarihi” alt başlığı ilavesi ile. Hazırlayan: Taceddin Kayaoğlu, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2001 s. 6.

⁶ Osman Ergin, *Türk Maârif Tarihi*, s. 375.

⁷ Bursa Rüşdiyeleri hakkında bilgi için bk., İsmail Girgin, *20.Y.Y. Başlarında Bursa'da Eğitim-Öğretim Faaliyetleri* (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011.

Mülki ile birleştirilen rüştiye yeni binasına taşınmış, eski bina Kız Rüştiyesi olmuştur.⁸

Kız Rüşdiyeleri, Kızların Eğitimi ve Bursa İnas Rüşdiyesi⁹

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ne göre kız rüşdiyelerinin programı şöyledir: “Mebadi-i ulûm-i diniye, Lisân-ı Osmânî kavâidi, Mebâdî-i kavâid-i Arabiye ve Farisiye, İmla ve İnşa, Muntehabât-ı edebiye, Tedbîr-i menzil, Muhtasar Tarih ve Coğrafya, Hesap ve Defter tutmak usulü, Nakşa medar (yardımcı) olacak derecede Resim, Ameliyat-ı hayatiye, Musiki (mecburi değil) (Maarif-i Umûmiye Nizamnâmesi, 23 ve 29. Madde; Cevat, 2001 s..428-430) Kız okullarının ders programlarında din bilgisi, ahlâk, nâfi'a bilgisi, osmanlıca, hesap, sülüs ve rık'a, arapça, farsça, imlâ, tarih, coğrafya, hıyâtet (terzilik) ve nakış gibi dersler bulunması kızların da erkekler gibi eğitildiği ancak kadına özgü işler olarak kabul edilen terzilik ve nakış işlerinin de kızlar tarafından ayrıca öğrenilmesi gerektiğine inanılmasından kaynaklanmaktadır.

İbtidaîler ile birlikte 6 senelik kız rüşdiyelerinde 1899 (1316) yılında haftalık ders saatleri ve ders isimleri belirtilmişti (Maarif Salnamesi 1316, s.393): Kızlara özgü olanlarını ayrıntılı olarak ele alırsak; dördüncü seneden itibaren haftada iki saat okutulan İdâre-i beytiyye dersinde: mesken, esâs-ı beyt, muhâfaza-i mesken ve esas usûl-i tahsîn (odun, kömür soba vs. için edilecek ihtiyatlar) usûl-i tenvîr (çıra, mum, zeytinyağı vs.) elbise gibi eşyaların tamiri, muhafazası, yıkanması, lekeleri çıkarma, dikişçilik öğretilirdi. Beşinci sene ise et balık, hamur, nişasta, şeker, kahve, çay, şurupların muhafazası ve el-dudak çatlaklarının pomadı, misvak, diş fırçası, diş tozu ve bir aileye lazım olan ilaçlar öğretiliyor. Altıncı sene ise haneye ait tababet (doktorluk) ve hıfz-üs sıhha, ev hanımının vezaif-i ahlakiyyesi öğretiliyor (Maarif Salnamesi, 1316: s.418-420).

⁸ Kentlerin yeni yönetim yapısı çerçevesinde 1879-1882 yılları arasında Bursa valiliği yapan Ahmed Vefik Paşa'nın kentin modernleşmesinde önemli çalışmaları görülmektedir. 1855 depreminde büyük zarar gören Bursa'yı Ahmed Vefik Paşa yeniden inşa etmeye ve “yeni modern bir Osmanlı kenti” oluşturmaya çalışmıştır. Kendini Osmanlı olarak tanımlayan, doğu-batı arasında sınırların bulunmadığına inanan Ahmed Vefik Paşa'nın Bursa kentinin modernleşmesi için yaptığı çalışmalar Bursa'nın modernleşme serüveninin özgün bir diğer yönünü oluşturmaktadır.

⁹ Kız rüşdiyelerinin ders programı hakkında geniş bilgi için bk., Songül Keçecikurt, “II. Abdülhamid Dönemi'nde Kız Rüşdiyeleri”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 29 Mart-Nisan 2012, Kırgızistan.

1902 yılında Maarif Nezaretinin yayınladığı ders cetvelinde de inas rüşdiyelerinde haftada iki defa el hünelerinin gösterileceği belirtilmiştir (Bilcümle Mekâtib Ders Cetveli, 1320: s.4.). El hünelerleri dersinde ise birinci sene, zincir örgüsü, uygulama, hesap nakışın örme verevi, ikinci sene; örgünün envai, baskı (mendil,gömlek vs.) aşırma (ili kumaşı bir araya getirip dikmek) tersli yüzlü oyulgama, hesap nakışın cem'i, yama dikmek, örmek,üçüncü sene; çeşitli dantel ve kaneviçe işleri, dördüncü sene; örgü file, dantel, makine, fisto tel işlemesi,beşinci sene; pesend, pul ve tartı ile işlemek,dival,sarma gömlek ve saire işlemek fisto ve marka çeşitleri, çuha iplikasını makine ile dikmek, altıncı sene ise; iğne ve etanın envai, biçilinin envai, tül üzerine dantel makine ile dikmenin envai öğretilirdi (Maarif Salnamesi, 1316: s.433-434). 1889 yılında bütün kız ve erkek rüşdiyelerinde haftada okutulacak ilim ve fen dersleri belirlenmiştir (Maarif Salnamesi 1316, s.435).

Daha sonraki yıllarda inas rüşdiyelerinde piyano ve yabancı dil derslerinin okutulduğu görülmektedir. Mesela Antalya İnas Rüşdiyesine bu dersleri okutmak ve aynı zamanda müdür-i sânilik görevini yerine getirmek üzere 1335(1917) hicri yılında tayinler yapılmıştı (BOA, DH.UMVM, 68/54). Bu görev için de 1500 kuruş maaş verilmesi kararlaştırılmıştır. Aşağıdaki hicri 1321 tarihli Salname'de görüldüğü gibi; Hudavendigâr Vilayeti'nde Maarif idaresi'nde görevli kişilerin görevleri, isimleri, rütbeleri, şayet varsa madalyaları gösterilmiştir.

Yine aynı salnamede İnas mekteb-i Rüşdîsi'ndeki öğretmenler belirtilmiştir: Muallime-i Ūlâ Zekiye Hanım, Muallime-i Sâniye Mâcide Hanım, Muallime-i Sâlise Zekiye Hanım, Hat Muallimi Hasan Fehmi Efendi'dir.

II. Mahmud devrinde sıbyan okullarının yetersizliği konusunda tartışmaların artması üzerine ortaokul özelliğinde olması düşünülen "rüşdiye" mektepleri açılmaya başlandı. Çocukların ergenlik çağına kadar bu okullarda okutulması düşünüldüğünden bu mekteplere önce "sınıf-ı sâni" adı verilmek istenmiş, sonrasında ise "rüşdiye" adı bizzat padişah tarafından verilmiştir. İlk rüşdiye mektebi 1838 tarihinde açılmıştır. 1867'ye kadar rüşdiye mekteplerinde sadece Müslüman öğrenciler okurken, bu tarihten sonra Türkçe sınavını başarıyla geçen Osmanlı tebasından her öğrenci mektebe kabul edilmeye başlanmıştır. 1869 tarihinden itibaren yayımlanan Nizamnâme ile "Mekâtib-i Rüşdiye"ler hakkında temel kararlar alınmıştır. 1876'dan evvel 423 rüşdiye, 20.000'e yakın talebe mevcuttur. Bursa Rüşdiye Mektebi inşaatı bittikten sonra gerekli sayıda öğretmen atamasının yapılması ile 1860 yılında açılmıştır. 1875 tarihinde Hudâvendigâr Vilâyeti'nde 25 rüşdiye mektebi, 1081 öğrenci bulunmaktadır.

خداوندگار ولایتی

نقوس عمومیہ	مکاتبہ تحصیلہ ہونان طلبہ	طلبہ ناک نقوس عمومیہ بہ نسبتی				
۱,۵۰۰,۰۰۰	۱۳۷۰۹۸	۹۱۳۹ ۱۰۰				
معارف ادارہ سی						
مأموریت	اسامی	رتبہ	تاریخی	مدالیہ	عہدہ	تجدیدی
مدیر محاسبہ مأموری تجویرات کاتبی » مقیدی محاسبہ مأموری رفیقی صندوق امینی	خواصی بک حسن تحسین بک عبدالرحمن ذکی افندی محمد صدق بک حسن فہمی افندی	ممتاز

ساننامہ معارف

۴۸۰

بروسہ انات مکتب رشیدی

مأموریت	اسامی	رتبہ	تاریخی	مدالیہ	عہدہ	تجدیدی
معلمہ اولی » ثانیہ » ثالثہ خط معلمی	ذکیہ ماجدہ ذکیہ احمد وہبی افندی
طالبات : عدد ۱۲۶ خادمہ : عدد ۱						

Salname-i Maarif, 1321, c.6.

II. Abdülhamid döneminde rüşdiye mektepleri ile ilgili düzenlemeler yapılmaya devam edilmiştir. 1879 yılında maârif merkez teşkilatı yeniden düzenlenmiş ve Maârif Nezâreti bünyesinde bir "Mekâtib-i Rüşdiye Dâiresi" kurulmuştur. Bu gelişmelere paralel olarak II. Abdülhamid döneminde Bursa'da erkek rüşdiyelerinin dışında bir kız rüşdiyesi açılmıştır. Önceleri bir evin kiralanmasıyla eğitim veren bu okul, daha sonraları bugünkü Bursa Mahkeme Hamamı civarında inşa edilen binada hizmet vermeye başlamıştır. 1911'de Mal Hatun İnas Mektebi adıyla anılan okul, sonraki yıllarda değişik adlarla tanınlanmış ve bugünkü Kız Lisesi'nin nüvesini oluşturmuştur. 1899'da Bursa İnas Rüşdiyesi'nde 3 muallime, 20 kız öğrenci, 1 müstahdem vardı. 1893'den 1894'e devreden öğrenci sayısı 112, yeni kayıt 13, mektebi terk eden öğrenci sayısı 36, şhadetnâme alan öğrenci sayısı 8, öğretmen sayısı 5'tir.

İnas Rüşdiyeleri'nin açılmasında belli amaçlar vardır. Kızların eğitilmiş birer fert olmalarının amaçlanması o tarihlerde değişim ve modernleşmenin müjdecisi kabul ediliyordu. Maarifle ilgili kanun veya emirlerde doğrudan dile getirilmese bile o devirdeki yayınlar ve anlayışa uygun amaç ve hedeflere göre geleceğin anneleri olacak olan kızların aşağıdaki özelliklere sahip olmaları hedeflenmiştir:

- a. Bilgili ve kültürlü olmalıdır
- b. Terbiyeli bir neslin yetişmesine katkıda bulunmalıdır
- c. Geleceğin ideal anneleri olmalıdır
- d. Çocukları için iyi bir valide olmalıdır
- e. Günlük hayata yönelik pratik bilgi ve becerilere sahip olmalıdır
- f. Vatan için iyi evlat yetiştirmelidir
- g. İyi bir zevce olmalıdır

Söz konusu konularla ilgili dönemin gazete ve yayınlarında yer alan yazılardan bazıları şöyledir:

İnâs-ı Sultânî Mektebi ve Şarkda İnkılâb-ı İctimâî

“*Takvîmü's- Sinîn* gazetesi bu günün meselesi diye bundan bahs ettiği sırada diyor ki: Şüphesiz ki bu memleket için pek büyük, pek azametli bir hâdise-i ictimâiyedir. Denilebilir ki Boğaziçi'nin yeşil bir tepesinden hâkim-i âfâk olan bu müessese-i hayriye bütün şarkda kendisini gösterecek bir inkılâb-ı karîbin en kuvvetli bir âmili, en yüksek bir idosu olacaktır... Bu nesiller te'âkub itdikçe o müesseseler de artacak, yükselecek ve suretle tekâmül-i manevîsi, inkılâb-ı ictimâîsi de temin edilmiş olacak.”¹⁰

“Ciddî düşünceli muhterem kadınlarımızın terbiye-i inâs hakkındaki efkâr ve mütâlaalarını göstermek üzere (*Takvîmü's- Sinîn* (Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın çıkardığı gazete) refikamıza gönderilen ve şâyân-ı dikkat ve ehemmiyet-i mündericât-ı âliyyeyi muhtevî bulunan şu mektubu nakl ile millet-i İslâmiyye nâmına beyân-ı iftihâr ideriz.”¹¹

¹⁰ *Sîrât-ı Müstakîm*, 18 Cemâziyelâhire (7 Temmuz 1909), 1327, s.237.

¹¹ *Sîrât-ı Müstakîm*, 18 Cemâziyelâhire, 1327, s.248-249.

مکتبہ اقبال

مطبعہ رحی اوارہ :
جمال اوفلندہ انتہیت
مستوفی جوارہ
شکول پوشندہ
۳- کومرو

اظهار :
مسکرمہ وافی آثار
جدید مع المنونہ
قبول اولور
درج ایلہین آثار اعادہ اولور

دہس ، فلسفہ ، علوم ، عقود ، ادبیت تاریخ ، وسیایاں دربانامہ اعمال و شکرہ اموریہ بہت اہمرفقہ بہت بر نثر اولور .

آبہ بدلی
سہلکی القایلی
مکلف غائبہ ایچون ۶۵
روسہ ۶۵۰
سائر مکلف اجابہ ۱۷

۳۵ فروش
۳۰۰ روپہ
۹ فرانس

ساحب و مؤسسی :
ابوالعزیز الماہرین - ح . اشرف ادیب
تاریخ تأسسی
۱۰ کوز ۳۳۴

درسداتہ نسخہسی ۵۰ پارہر
تیرہ دن علوا پورو ایلہ کونڈیلیرسہ سوی
۲۰ عروس فطہ ایلیر

عدد : ۱۱۵

۱۸ جادی الآخرہ ہجرتہ ۲ حریران ۳۳۷

آلتھی جلد

انات سلطانی مکتبی

و

شرقہ افقہ اجتماعی

» ستین غیری تہسی بوکونک مسئلہسی دیہ بوندن بحث ایستدیکی
صرہدہ دیبورکہ :

» شہہ سزکہ بو ، مملکت ایچون پک بیوک ، پک عظمہ تی بر حادثہ
اجتہادہ در . دینلہ بیلیرکہ بوغاز ایچنک یشیل بر تہہ سندن حاکم آفاق اولان
بو مؤسسہ خیریہ بوغون شرقہ کندیسی کوسترہ جک بر انقلاب قریبک
اک قوتلی بر عاملی ، اک بوکسک بر ایدوسی اولاجقدر . »

اشاخی دہ یتہ تکرار ایدیور :

» ... بو ناملر تعاقب ایستکچہ ، او مؤسسہ لردہ آرتاجق ؛ بوکسلہ جک
بو سورزلہ شرقک تکامل معنویسی ، انقلاب اجتماعیسی دہ تأمین ایدایش
اولاجق .. »

عجبا نہ دیمک ایستہ یور !

Terbiye-i İnâs Etrâfında

Kadınların lüzûm-ı talim ve terbiyesi hemân umûmiyyete yakın bir ekseriyyet-i münevvere tarafından o kadar katiyyetle kabul ve tasdik idilmiş bir hakikatdir ki bu bâbda basît makâli zâid görüyorum. Esasen maksadım da bu değildir. Madem ki bugün hey'et-i ictimâiyye içinde kadınların en mühim ve en mutenâ vazifesi her şeyden evvel iyi bir valide olmalarıdır. Bugün mevcudiyet-i irkiyyemizi tehdid iden inhitât-ı ictimâiyyenin önünü alacak en kat'î müessir, vatana müteşebbis ve faaâl bir unsur-ı kıymet-medâr yetiştirmek.

Nesl-i âtîyi "Pedagoji ve Psikoloji"nin icâbât-ı fenniyesine tevfiikan tecdîd ve ıslâh iderek ihyâ itmek olunca, bilhassa bizim memleketimizde kadınların vezâifi bir kat daha kesb-i ehemmiyet ve nezâket ider. Hatta diyebilirim ki bu bizim için bir hayat ve memat meselesidir. Islâhât-ı hakîkiyyeye en evvel kadınlarımızdan başlamak lüzum ve hakikatı teslim olunduktan sonra onlar hakkında tatbik olunacak en makul ve en müfid bir tarz-ı terbiyeyi taharrî itmek mesele-i mühimesi karşısında bulunuyoruz. Hiç şüphesizdir ki kadınlara tahmil idilen vezâifin, mevki-i ictimâileri ve muktezâ-yı hilkatleriyle mütenâsib olması iktizâ ider. Terbiye-i inâs

hakkında takib idilecek mihânikiyetin müsmar ve müfid olması ancak ihtiyâcât-ı ictimâiyeye tevâfuk itmesiyle mümkün olabilir. Yoksa müntesbîn-i fen olanlarıyla erbâb-ı sanatı –otuz milyonun ekseriyet-i adediyesi nazar-ı itibara alınınca- henüz mefkûd denilecek ve bizi bir çok seneler daha en adî bir iş için Avrupa’ya adam sipariş itmeğe mecbur idecek derecede fakr-i irfan içinde inleyen muhitimizde kadınların mühendis, kimyager, doktor veya avukat olmalarını temin değil, hatta temenni itmek kadar cennet tasavvur olunamaz.

جیدی دوشونجهی صتم قادینلرمنک تربیه انات حقتندک افکار
و مطالبه لرکی کورتلرک اوزره * سنین * رفیعه کولدرین
وشاپان دقت واهیت مندرجات عالمیهی معنوی بولونان
شومتکونی نقل ایله ملت اسلامیه نامنه بیان افکار ایدرز :

تربیه انات اطرافتده

قادینلرک لزوم تعلیم و تربیه سی همان عمومته یقین بر اکثریت
منوره طرفندن اوقدر قلمیله قبول و تصدیق ایدلش بر حقیقتدرکه
بو یایده بسط مقالی زانم کور یوروم . اساساً مقصدمده بوکلدر .
مادم که بوکون هیأت اجتماعیه ایتمده قادینلرک که مهم واک متنا
وظیفه سی هرشیدن اول ائی بروالده اولماید . بوکون موجودیت
عرقیمزکی تهید ایدن انحطاط اجتماعیک اوکی آله حق ائ قطن
موتره و طنه مشیت وفعال برعصرتیمتدار یئشدریمک . نسل آقنی
« یه داغوزی » و یسقیقوزی « نك ایجابات قیسسنه توفیقاً تجدید
و اصلاح ایدرک احیا ایتک اولنجه ، بالفاسه بزم حملکتیزمه قادینلرک
وظائفی برقات دها کسب اهمیت و تراکت ایدر . حتی دیه یلیریمک
بو بزم ایجون برحیات و عات مسئله سیدر . اصلاحات حقیقیه ائ
اول قادینلرکدن باشلامق لزوم و حقیقی تسلیم اولندقدن سوکره
اونلر حقتده تطبیق اولنحق ائ معقول واک مقید برطرز تربیه یی
تجری ایتک مسئله مهمه سی قارشینده بولمورز . هیچ شبهه سدرکه
قادینلرک تحصیل ایدیلن و نشاطک . موقع اجتماعری و مقتضای خلقلریله
متناسب اولسی اقتصفا ایدر . تربیه انات حقتندمه تمقیب ایدیلرک
میخایکتیک شتر و مفید اولسی . آتقیق احتیاجات اجتماعیه ی توافق
ایتمسه ممکن اوله یلیر . یوقسه . متعین فن اولنلریله ارباب سنین
– اوتوز میلیونک اکثریت عددیه سی نظر اعتباره آلتنجه – هنوز

Bizim vazifemiz iyi bir valide, iyi bir zevce, velhasıl iyi bir ev kadını olarak saadet-i aileyi tesis etmek. Vatanın muhtac olduğu kendisine cidden hâdim evladları yetiştirmekdir. İşte bu gayeyi nazar-ı itibara alınca kadınlara verilmesi lazım gelen terbiyenin şekli kendiliğinden tayin ider. Saâdet-i aileyi nasıl tesis etmeli, nesl-i âtîyi nasıl yetiştirmeli, bu vatan nasıl evladlara muhtaçdır, bunların her biri başlı başına bir silsile-i makâlât teşkil idecek kadar haiz-i ehemmiyettir... Cehalet bu milletin bâ-husus Türk ırkının feyz-i hayatını emerekinkişâf-ı devrân bütün kabiliyetini nasıl akîm bıraktıysa yarım yanlış bir Fransızca ile mürebbiye namını takınan bir takım kadınların yetiştirdikleri genç kızlar ve bunların ensâli, bu memleket ve bu millet için o kadar muzır ve vahim oldu. Biz yalnız cehaletle bu hale gelmedik. Hazm ve temsil olunmamış bir garb terbiyesiyle milliyetinden tecerrüd itmiş zavallılar gözümüzün önünde duruyor. İnhitât-ı ictimâiyemizde bu “Dejenere”lerin büyük bir dahli olduğu inkar olunamaz acı bir hakikatdir. Fransızca, İngilizce öğrenmeyelim demiyorum, garb medeniyetine de bigâne kalalım demiyorum. Avrupa’nın terakkiyatını memleketimize idhal için daha bir çok seneler gerek kadınlarımız ve gerek erkeklerimiz hiç olmazsa bir ecnebi lisanı öğrenmek ihtiyacından müstagni kalamazlar, biz bu lisanları Avrupa’yı sathî bir taklid için değil, fakat terakkiyat-ı fenniyesini ve tatbikât-ı fenniyeden ibaret olan medeniyetini, o

medeniyete bir şekl-i millî vererek ahz ve ictibas için öğrenelim. Fenne agûş-ı kabulümüzüateşin bir iştiyakla açarak feyz-i hayat alacağız. Fakat secâyâ-yı ırkıyemizi tehdid iden halel ve fesaddan sıyânet iderek mevcudiyet-i ırkıyemizi idame için de milliyet ve itikadâtımızı tahkim ve teyid edeceğiz.

Genç kızlarımız milliyet ve itikadâtına sadık, metin, azm-perver ve müteşebbis, garbın bütün bütün terakkiyât-ı fenniyesiyle mücehhez evladlar yetişdirebilecek güzide bir valide, hanenin umûr-ı dahiliyesini bir hükümet-i muntazama katıyetiyle hüsn-i idare idebilecek intizâm-perver birer ev kadını, saâdet-i âileyi tesis iderek erkeklerini mesud ve bahtiyar idecek hulûk u sâdik birer zevce olmağa, şerâit-i hâzıra-i ictimâiyenin kendilerine tahmîl itdiği vezâfi ifâ itmiş olacaktırlar.

Şimdiye kadar kadınlarımız hiçbir şey olmağa muvaffak olamadı. Bu kadar mahrumiyet ü fikdân-ı vesâit içinde ne olabilirlerdi? Terbiye-i inâsi der-uhde iden müessesât-ı âliyyeyi meydana getirmek ricalimize terettüb ider. Çünkü vatanın saâdet ve felaketinde kadınlar kadar erkekler de alakadârdır.

Kadınlarımızın derin bir iştiyâk-ı irfana tercüman olan feryadları, erkeklerimizin bârid-i lâkaydîsi karşısında mahkum-ı sükût kalıyordu. Filhakika ilân-ı meşrûtiyyetde terbiye-i inasa dair birkaç makale bazı gazetelerin bazı sütunlarını işgal etmiştir. Sonra bunu üç sene imtidâd iden bir devre-i sükût u lâkaydî takib itdi. Nihayet derin bir zulmet içinde zaîf bir şule gibi arasına bahs olunan “Kandilli”deki müesseseye dair bir teşebbüs-i mühim şu son günlerde bir şekl-i katıyyet iktisâb idiyor. Meclis-i Mebusanımızın reis-i fâzil ve muhteremî mazideki silsile-i mücâhedâtı bu son ve azîm-i muvaffakiyetle tetvîc itmiş oldu. Bütün Osmanlık kendilerine medyûn-ı şükrândır. Acaba bu müessesede ne gibi bir program takib idilecek? Henüz buna dair gazetelerde etraflı bir tafsilata müsâdif olmadık. Herhalde memleketin ihtiyacat-ı hakikiyesiyle mütênâsib makûl ve fennî bir programın esasâtı ihzâr idilmiştir. Ümid idelim ki muvaffakiyetle tatbik olunabilsin. Fakat muallim, mürebbiler nasıl ve nereden tedârik olunacak? Bizde hem mürebbî hem muallim evsafını haiz zevat-ı muktedire ihtiyac vakıa kifayet idecek derecede midir? Bunların tedarik ve intihabında ne gibi evsaf aranması icab ider? Bunları başka bir makaleye bırakıyorum./Nezihe Muhlis-Büyükada”

Sâhibe-i İffet-i Ümmühât-ı İslâmiyyenin Enzâr-ı Dikkatine¹²

“Japon kadınları da terakkiyât ve tekemmülât-ı nisvâniyyeye sâih oldukları, aralarında bu maksadı temin için bir cemiyet teşkil etmiş

¹² *Sırât-ı Müstakim*, 18 Cemâziyelâhire, 1327, s.249.

buldukları halde havza-i siyasete dahil olmak istemedikleri gibi erkeklerin der-uhde itmiş oldukları işlere karışmak arzusunu da göstermiyorlar.

صامیه عفت امرات اسلامیه نك انظار دقتند :
ژاپون قادینلری ده ترقیات و تکمالات نسوانیه یه سابعی اولدقلری ،
آره لر نده بو مقصدی تأمین ایچون بر جمعیت تشکیل ایتمش بولوندقلری
حاله حوزة سیاسیا ته داخل اولمق ایسته مدکلری کبی ارا ککلرک در عهده
ایتمش اولدقلری ایشاره قاریشمق آرزوسنی ده کوسترمیورلر .
دانیمارقه قادینلری طرفندن ، قادینلرک حق انتخابه مالک اولمسنه
چالیشان قه مینیسترلرک عقد ایلدکلری بین الملل قونفره یه اشتراک ایتملری
ایچون ژاپون قادینلری نه مراجعت ایتمش ، ژاپون قادینلری ده شو یله
جواب یرمه ش : « بز چو چتلیرمیزی تربیه ایتمک ، حقیقه و طبری ر
صفتنه لایق اوله جق ، وطن عزیز ی فداکارانه مدافعه ایده جک اولاد
یتشدیرمکله مشغولز ، بولتیقه ایله اشتغال ایتمک و قتمز یوقدر . »

Danimarka kadınları tarafından kadınların hakk-ı intihâba malik olmasına çalışan feministlerin akd eyledikleri beynelmil kongreye iştirak itmeleri için Japon kadınlarına müracaat idilmiş, Japon kadınları da şöyle cevap vermiş: Biz çocuklarımızı terbiye etmek, hakkıyla vatan-perver sıfatına layık olacak, vatan-ı azizi fedakarâne müdafaa idecek evlad yetiştirmekle meşgulüz, politi ile işğal itmeğe vaktimiz yokdur...”

Bursa İnas Rüşdiyesi ile ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgelerde muallimeler ve muallimler ile mektebin binası veya masrafları ile ilgili pek çok kayıt mevcuttur. Bu kayıtlarda özellikle atamalar ve maaşların ödenmesi, muallimelerin sosyal ilişkileri ve ahlaki durumlarının dikkatle takibi, durmadan yer değiştiren ve tamirata uğrayan mektebin masraflarının karşılanması, söz konusu mektebin giderlerinin ve kirasının karşılanmasında Bursa ahalesinin gösterdiği ilgisizlik ve Bursa halkına sitem, okulun müfredatında yapılacak değişiklik teklifleri gibi konularda bilgiler mevcuttur.

Bu konuda yapılabilecek çalışmalara faydalı olabileceği düşüncesi ile arşivdeki bazı belgeler ve içerikleri şöyledir:

❖ *Hudâvendigâr Vilâyeti Mektûbi Kalemî'nden Maârif Nezâret-i Celîlesi'ne*

Bursa İnas Rüşdiyesi I. Muallimesi Kâniye hanım ile mekteb bevvâbesi (kapıcısı) arasındaki kavga ve dedikodu neticesinde kapıcı mektebten kovulduktan sonra maarif müdürü vilayete sormadan muallimenin

yerini değiştirmiştir. Kumandan paşa ile defterdar gibi önemli şahsiyetlerin kızları bu okulda okuduğundan onların ve bazı mühim şahsiyetlerin bu konudaki görüşleri alınmıştır. Onların görüşlerine göre; muallime hanım gayet edepli ve terbiyeli birisidir. Kâniye Hanım'ın vefat eden babası zaptiye mektupçuluğu ve İşkodra defterdarlığı gibi hizmetlerde bulunmuştur. Muallimeye uygun olmayan davranışlar isnat edilerek onun görevden uzaklaştırılması adalet ve insafa sığmaz. Bu gibi durumlarda vilayet vasıtasıyla Maarif Nezareti'ne başvurulması gerekir. /Vali: Ali bin Seyyid İsmail Hakkı

26 Receb 1305/8 Nisan 1888 BOA, MF.MKT. Dosya: 99 Gömlek: 62

❖ *Hudavendigâr Maarif-i Celilesine*

Bursa İnas Rüşdiyesi muallimesi Kâniye Hanım'ın görevde kararlaştırılmış olmakla birlikte muallimenin uyumlu olması konusunda uyarılması uygundur.

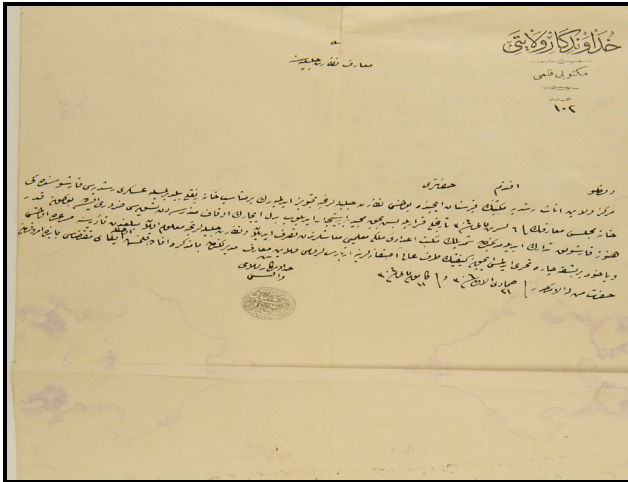
20 Şevval 1305/ 30 Haziran 1888 BOA, MF.MKT. Dosya: 99 Gömlek: 62

❖ *Hudavendigâr Vilayeti Maarif Müdürlüğüne*

Bundan sonra maarifteki memurların azl ve tebdilleri lazım gelenlerle ilgili işlemin vilayet makamından Maarif Nezareti'ne bildirilmesi usul olarak belirlenmiştir.

20 Şevval 1305/ 30 Haziran 1888 BOA, MF.MKT. 99/62

❖ *Hudavendigâr Vilayeti Maarif Müdürlüğüne*

Bursa İnas Mekteb-i Rüşdiyesi nakış muallimliğine mahsus 200 kuruştan 100 kuruş ayrılarak muallime-i sâlise Mihriye Hanım'la müştereken ifa etmek üzere okulun muallime-i sâniyesi Ahdiye Hanım'a zam olarak verilmesi...

10 Receb 1310/ 28 Ocak 1893

BOA, MF.MKT. 159/77

❖ *Hudâvendigâr Vilâyeti Mektûbî Kalemî'nden Maârif Nezâret-i Celîlesi'ne*

Bursa İnas Rüşdiyesi Mektebi'nin kabristan içinde bulunması Nezâret-i Celile'lerince uygun bulunmayarak uygun bir binaya naklinin gerekliliğine ve Askerî Rüşdiye karşısındaki hane; Meclis-i Maarif'in 6 Teşrinisani 1304 tarihli kararıyla 5,5 mecdiyeye kiralanıp, icar bedelinin eseri kalmamış vakıf gelirlerinden ödenmesi zaruri ise de; bugüne kadar tedarik edilememiştir. Şimdilik Mekteb-i İdadi-i Mülki muallimlerinin maaşlarından tasarruf edilen paradan ödenmesi veya başka bir çare bulunarak sonucun bildirilmesi...

21 Cemaziyelahire 1306/ 22 Şubat 1889

BOA, MF.MKT. 108/11

❖ *Maarif Nezareti'nden*

Rüşdiye mekteblerinin tedariki kanunen ahaliye ait olup, her tarafta bu kanuna riayet edilmekte iken, Bursa gibi büyük bir şehirde İnas Rüşdiye Mektebi için kiralanmış hanenin toplamı 5,5 mecdiyeden ibaret olan kirası için bir karşılık bulunamamış olması maarif idaresi tarafından bir gayretsizliğin olduğu sonucuna varılmıştır. İdadi mektebi tahsisatından rüşdiye mektebi kirasına akçe ayırmak usulen mümkün olmadığından; bu kiraya uygun bir karşılığın meclisce bulunması veya önceki okul binası eğitime elverişli değil ise, duyulduğuna göre Bursa'da bazı kapalı okullar olduğu, söz konusu okulun bu kapalı okullardan birine nakli uygundur.

4 Receb 1306/ 6 Mart 1889

BOA, MF.MKT. 108/11

❖ *Hudavendigâr Vilâyet-i Celîlesine*

Bursa İnas Rüşdiye Mektebi kirası olan 5,5 mecdiye henüz bulunamamıştır. Bu kiranın Bursa İdadi muallimleri maaşlarından veya başka bir şekilde tedarikiyle ilgili 21 Cameziyelahire 1306 tarihli vilayet yazısı maarif Nezareti'ne ulaşmıştır. Rüşdiye mekteblerinin tedariki kanunen ahaliye aittir...

7 Şaban 1306/ 8 Nisan 1889

BOA, MF.MKT. 108/11

❖ *Bursa Maarif Müdüriyeti'ne Telgraf*

İnas Rüşdiyesi muallime-i ûlâsı maaşının acilen ödenmesi ve bugüne kadar ödenmemiş olmasının sebebinin bildirilmesi...

9 Zilkade 1306/ 7 Temmuz 1889

BOA, MF.MKT. 118/48

❖ *Hudavendigâr Vilâyeti Maarif Müdüriyetine*

Bursa İnas Mekteb-i Rüşdiyesi muallime-i ûlâsı Kâniye Hanım'ın azli konusundaki bilgi üzerine kendisinin Dersaadet'e çağırılması istenmiş ise

de henüz gelmediğinden, niçin gelmediğinin araştırılması ve adı geçenin Dersaadet'e gönderilmesi...

21 Zilkade 1307/ 9 Temmuz 1890

BOA, MF.MKT. 159/77

❖ *Maarif-i Umumiyye Nezaret-i Celilesine*

Bursa İnas Rüşdiyesi muallime-i ûlâsı Kâniye Hanım'ın tediye olunan maaşının ödenmesiyle ilgili vermiş olduğu dilekçe incelenmiştir. 1305 senesine ait maaş bordroları Maarif Nezareti'nede bulunmaktadır. Her ay ödenen maaşlara ait bilgiler de bu cedvellerde bulunmaktadır. /Maarif Müdürü Mehmed Said

24 Eylül 1306/ 3 Ekim 1890

BOA, MF.MKT. 125/39

❖ *Muhasebeye*

Vilayet Maarif Müdürlüğü'nden gelen ve muhasebeye gönderilen cedvellerin incelenmesi sonucu; Kâniye Hanım'ın iddia ettiği maaşlara ait bordroların mevcut olmadığı ve söz konusu ödenmeyen maaşların niçin ödenmediği durumunun araştırılarak, Maarif Müdürlüğü'nce araştırılması...

2 Kanunusani 1306/ 14 Ocak 1891

BOA, MF.MKT. 125/39

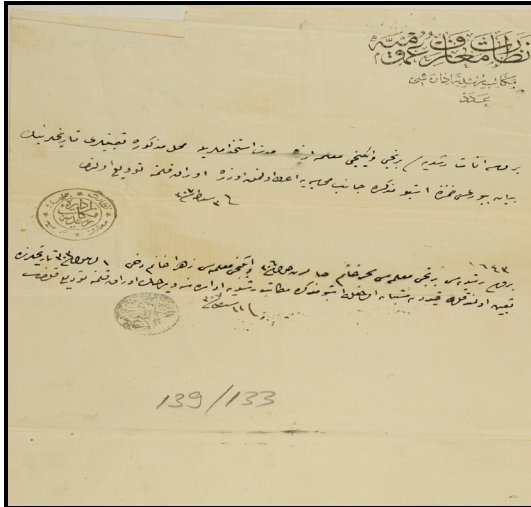
❖ *Hudavendigâr Vilayeti Maarif Müdürlüğüne*

Bursa İnas Rüşdiyesi muallime-i ûlâsı Kâniye Hanım'ın 1305 yılına ait maaşlarının cedveller içerisinde olmadığı görülmüştür. Cedveller gönderilmemiş ise şimdiye kadar maaşının ödenmeme sebebinin bildirilmesi...

9 Cemaziyelahire 1308/ 20 Ocak 1891

BOA, MF.MKT. 125/39

❖ *Nezaret-i Maarif-i Umumiyye'den*

Bursa İnas Rüşdiyesi I. ve II. muallimelerinin çalışma süreleriyle tayin tarihlerinin bildirilmesi...

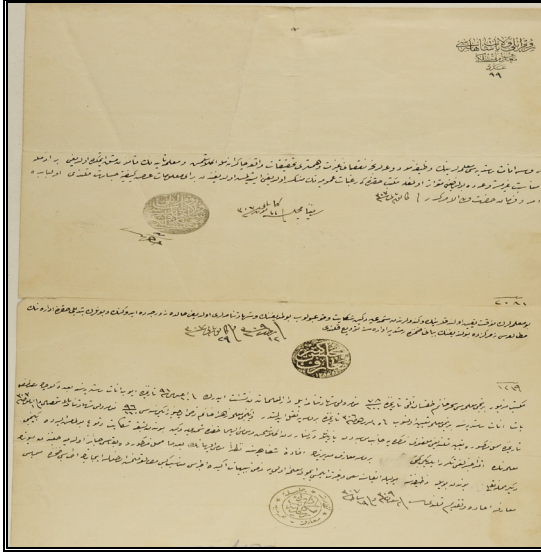
2 Şubat 1307/ 14 Şubat 1892

Bursa İnas Rüşdiyesi I. muallimesi Seher Hanım 1 Teşrinisani 1306 ve II. muallimesi Zehra Hanım'ın 1 Teşrinisani 1306 tarihlerinde tayin oldular.

11 Şubat 1307 / 23 Şubat 1892

BOA, MF.MKT. 139/133

❖ *Rumeli Vilayet-i Şahanesi Maarif Müfettişliği'nden*

Bursa İnas Rüşdiyesi muallimelerinden iki öğretmenin bir adamla gayr-ı meşru münasebetlerinin olduğu ve bu sebeble okula rağbetin azaldığı tespit edilmiştir.

1 Kanunusani 1307/ 13 Ocak 1892

BOA, MF.MKT. 139/133

Bu muallimelerin durumlarının incelenmesi, haklarında şikayet olup olmadığı ve durumlarının ne olduğunun araştırılması, şهادetnamelerinin durumu rüşdiye idaresine havale edildi.

29 Kanunusani 1307/ 10 Şubat 1892

BOA, MF.MKT. 139/133

Söz konusu mektebin I. muallimesi Seher Hanım 1296 tarihinde 78/100 numaralı şهادetname ile Darulmuallimat'dan mezun olmuş, 10 Ağustos 1297 tarihinde ebvab-ı inas rüşdiyesine tayin olmuş sonra Küçük Mustafa Paşa İnas Rüşdiyesi I. muallimeliğine tayin olmuş 15 Teşrinisani 1306'da Bursa'ya nakl edilmiştir. II. muallime Zehra Hanım 1302 senesi

96/110 numaralı şهادetname ile mezun olmuş, 1 Eylül 1303 senesinde kendi okuluna tayin edilmiştir.

İkisi hakkında bu şikayet dışında herhangi bir şikayet vuku bulmamıştır. II. muallimenin imtizacsızlığı tekrar ettiği gibi Bursa Maarif Müdürü'nün ifadesinden hareketle bulunduğu okuldan başka yere nakli ve Seher Hanım'a da tenbihte bulunulmasına...

2 Şaban 1309/ 2 Mart 1892

BOA, MF.MKT. 139/133

❖ *Bursa Maarif Müdürlüğü'ne*

I. muallimenin 700 kuruş maaşla Antalya'ya; II. muallimenin 400 kuruş maaşla İsparta'ya tayinlerinin yapılması konusu Hudavendigar Vilayet'ne yazı ile gönderildi.

29 Ramazan 1309/ 26 Nisan 1892

BOA, MF.MKT. 139/133

II. muallimenin görev değişikliği uygun olmayıp azl edilmesine, yerine Darulmuallimat mezunlarından Bursa'da Debbağhane'de Mustafa Efendi'nin kızı Seyyide Hanım'ın kabul etmesi halinde tayininine; I. muallimenin göreve devamına ancak tavır ve hareketlerine dikkat etmesi şartıyla tenbihatta bulunulmasına...

28 Nisan 1308 / 10 Mayıs 1892

BOA, MF.MKT. 139/133

❖ *Maarif Nezaret-i Celilesi'ne Telgraf*

The image shows a handwritten document on aged, yellowed paper. At the top, there is a header in Arabic script, including the word 'تلفغراف' (Telegram) and 'مديرية المعارف' (Directorate of Education). Below the header is a table with several columns and rows. The columns are labeled with names and titles, and the rows contain numbers and some text. The table is filled with handwritten entries. Below the table, there is more handwritten text in Arabic script, including the name 'سیدة فاطمة' (Seyyide Fatma) and other details. The document is a telegram or official letter addressed to the Ministry of Education.

İnas Rüşdiyesi muallime-i saniyesinin bir an evvel tayini istirham edilmektedir./ Maarif Müdürü Said

2 Temmuz 1308/ 14 Temmuz 1892

BOA, MF.MKT. 148/43

❖ *Bursa Rüşdiye İdaresine*

- Bursa İnas Rüşdiyesi'nde piyano öğretilmesi hususundaki talebin yerine getirilemeyeceği. BOA, MF.MKT. 548/33
- Bursa İnas Mekteb-i Rüşdiyesi'nin talebe sayısının artması nedeniyle yetersiz kalması üzerine Reyhan Mahallesi civarındaki mekteb binasının da tamir edilerek eğitime açılması. BOA, MF.MKT. 2482/63105
- Bursa İnas Rüşdiyesi'ne talebe yetiştirmek üzere tamir edilen Reyhan Paşa İnas İbtidaiisi muallime maaşının maarif bütçesinden ödenmesi mümkün olmadığından mahallince tedarik edilmesi. BOA, MF.MKT. 644/10
- Bursa İnas Rüşdiyesi'nin tefrişiyile alınacak eşya bedelinin sarfı ve eski eşyalarının satılarak bedelinin gelir kaydedilmesi. BOA, MF.MKT. 845/7
- Bursa İnas Mekteb-i Rüşdiyesi'nin intizam-ı idaresi ve talebenin talim ve terbiyesi hususlarında maarif müdürü ile muallimlerin ikdam ve gayretleri meşhud olduğundan bahisle taltifleri. (Maarif). BOA, BEO. 2649/198670
- Bursa'da maaşlarının ödenmesinde güçlük çekildiği bildirilen İnas Rüşdiye Mektebi muallimlerine Ziraat Bankası ile aşardan maarifin hissesine düşen meblağdan ödeme yapılması. BOA, MF.MKT. 1066/81/7

Sonuç

II. Abdülhamid dönemi ile pek çok şey söylenmiş ve yazılmıştır. Onun modernleşme anlayışı içerisinde eğitim kurumlarına özel bir önem verdiği de bilinmektedir. Kendisinden önceki devirlerde başlayan modernleşme faaliyetleri askerî okullar ve kırsalalarda bariz bir şekilde görülürken, II. Mahmud ile birlikte kız öğrencilerin okullaşması yaygınlaşmaya başlamıştır. İlk zamanlarda mekteblerin inşası, muallimelerin görevlendirilmelerinde yaşanan sıkıntılar, parasal sorunlar bu konudaki hızlı gelişmeyi engellemiştir. Kız ve kadınların eğitim ve öğretimleri konusunda devletin hassasiyeti dikkat çekici niteliktedir. Devrin anlayışına göre becerikli, ahlaklı, üstün meziyetli ve bilgili kadınların yetişmesi için kurulan İnas Rüşdiyeleri, çok zor şartlar altında faaliyetlerine devam etmiştir. Bursa İnas Rüşdiyesi örneğinde olduğu gibi masraf ve tahsisat konusunda problemler çıkmış, yasaya göre bölge ahalisi tarafından karşılanması gereken mekteb masraflarının karşılanması konusunda çeşitli sebeplerden dolayı halkın gerekli hassasiyeti göstermediği de görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Yahya, *Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri (1848-1940)*, Ankara, 1978.
- Demirel, Muammer; “Türk Eğitiminin Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri”, *Türkler*, C. XV, Ed. Salim Koca vd., Semih Ofset, Ankara 2002.
- Girgin, Osman, *Türk Maarif Tarihi*, Eser Matbaası, İstanbul, 1977.
- Hızlı, Mefail, “Osmanlı Sıbyan Mektepleri”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Ed. Güler Eren, C. V, Ankara, 1999, s. 207-217.
- Hudâvendigâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsi*, 1321, Bursa.
- Hudâvendigâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsi*, 1325, Bursa.
- İsmail Girgin, *20.YY Başlarında Bursa'da Eğitim-Öğretim Faaliyetleri* (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011.
- Keçecikurt, Songül, “II. Abdülhamid Dönemi'nde Kız Rüşdiyeleri”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 29 Mart– Nisan 2012, Kırgızistan.
- Kodaman, Bayram, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999.
- Maarif Salnamesi*, 1316.
- Mahmud Cevat İbnü'ş Şeyh Nâfi, *Maârif-i Umûmiye Nezâreti Târihçe-i Teşkilât ve İcrââtı*, İstanbul 1338. Yeni harflerle 2. Baskı, aynı adla ve “XIX Asır Osmanlı Maârif Tarihi” alt başlığı ilavesi ile. Hazırlayan: Taceddin Kayaoğlu, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2001.
- Özcan, Abdülkadir Özcan, “Tanzimat Döneminde Öğretmen Yetiştirme Meselesi”, *150. Yılında Tanzimat*, Ankara 1992.
- Salname-i Maarif*, 1321.
- Sirât-ı Müstakîm*, 1327, 18 Cemâzîyelâhire.
- Sungu, İhsan, “Tevhidi Tedrisat”, *Bellekten*, C. II, sayı: 7-8, Ankara, TTK, 1938, s. 398;
- Yelkenci, Ömer Faruk, *II. Abdülhamid'in Eğitim Hamlesi*, Kaknüs, İstanbul, 2010.

Arşiv Belgeleri:

- BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), MF (Maarif Vekâleti) .MKT. (Dosya) 148/ (Gömlek) 43.
- BOA, MF.MKT. 1066/81/7.

BOA, BEO. 2649/198670.

BOA, MF.MKT. 845/7 .

BOA, MF.MKT. 644/10.

BOA, MF.MKT. 2482/63105.

BOA, MF.MKT. 99/62.

BOA, MF.MKT. 159/77.

BOA, MF.MKT. 108/11.

BOA, MF.MKT. 118/48.

BOA, MF.MKT. 125/39.

BOA, MF.MKT. 139/133.

BOA, MF.MKT. 148/43.